https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj06-05-061
DOI: 10.30888/2663-5712.2020-06-05-061

УДК 811.111 + 534.41

UNSTRESSED VOCALISM ALLOPHONIC VARIABILITY IN POLYSYLLABIC WORDS IN THE ENGLISH SPEECH OF UKRAINIANS

АЛОФОНІЧНЕ ВАРІЮВАННЯ НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В БАГАТОСКЛАДОВИХ СЛОВАХ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Varlakova A. V. / Варлакова А. В.
PhD Student/аспірант
orcid.org/ 0000-0001-9781-9001
Київський національний лінгвістичний університет,
Київ, Велика Васильківська 73, 03680

Анотація. *У роботі розглядаються результати дослідження варіювання формантних показників ненаголошеного англійського вокалізму у мовленні українців. Описані особливості реалізації алофонів ненаголошених голосних вивчалися у різних позиціях відносно наголосу у багатоскладових словах. У результаті дослідження було виявлено характерні для англійського мовлення українців ознаки алофонів та встановлено їх співвідношення з теоретичною підготовкою та практичним досвідом мовця.*

Ключові слова: *ненаголошений вокалізм, формантні показники, модифікації алофонів, інтерференція.*

Вступ.

Постійно зростаючий науковий інтерес до вивчення взаємодії мовних систем, встановлення їх взаємовпливу та особливостей, зумовлює необхідність встановлення характерних ознак та порівняльного аналізу фонетичних систем взаємодіючих мов для забезпечення ефективної міжмовної комунікації. Тенденція до дотримання міжнародних стандартів навчальної та професійної сфери зумовлює зростання попиту на вивчення англійської мови, як мови міжнародного спілкування. Таким чином, виникає необхідність у нових поглядах на взаємодію мовних систем, зокрема фонетичних, та виявлення вимовних порушень, що впливають на зрозумілість та сприйняття англійського мовлення. Саме в умовах міжкультурної комунікації відбувається взаємодія мов та культур, що безпосередньо відображається у мовленні білінгвів і відіграє важливу роль у процесі їхнього спілкування іноземною мовою, тому фонетичні аспекти міжкультурної комунікації стали невід'ємною складовою досягнення її успішності [2]. У зв'язку з цим, особливого значення набуває дослідження явища фонетичної інтерференції та її проявів у мовленні іноземців. Фонетична система будь-якої мови має свій характерний інвентар, артикуляційну базу, притаманні їй процеси, що впливають на специфіку функціонування системи. При взаємодії двох мовних систем, їм властиво впливати одна на одну, як спричиняючи відхилення, так і полегшуючи реалізацію певних сегментів або явищ.

Мовна інтерференція визначається науковцями як складне комплексне соціально-психологічне адаптивне явище, яке відбувається під час оволодіння іноземною мовою і здійснюється під впливом свідомого/неусвідомленого втручання мовця у природну структуру первинної або вторинної мов [1; 2]. Аналіз робіт, присвячених вивченню інтерферованого мовлення, свідчить про те, що проблема вимовних відхилень в англійському мовленні досліджувалася

ґрунтовно українськими та зарубіжними вченими У. Вайнрайхом, О. Р. Валігурою, Б. К. Гавранеком, Ю. О. Жлуктенко, D. Crystal, J. Cummins, J. E. Flege, M. Hammond, R. C. Major [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 10; 12], які зробили значний внесок у розробку проблеми міжмовної взаємодії фонетичних систем. Зважаючи на те, що на сьогоднішній день кількість носіїв англійської мови значно менша ніж тих, хто спілкується англійською як іноземною [7], було створено цілу серію варіацій англійської мови, відомих як New Englishes або World Englishes [7; 11]. Функціонування фонетичної системи англійської мови як основного засобу міжмовного спілкування та своєрідної lingua franca, значення якої не можна недооцінювати, пояснює підвищення інтересу сучасних дослідників до вивчення особливостей її фонемного складу. Так, у роботі Я. Ю. Лавринчука досліджено орфофонічні особливості англійських голосних у наголошених позиціях і здійснено порівняльних аналіз британського, американського та канадського варіанта вимови [6]. Прояви вимовних відхилень у реалізації фонем в англійському мовленні вивчала В. Ю. Кочубей, розробивши систему прогнозованих вимовних відхилень, характерних саме для українців [5]. У дослідженнях Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер [11; 13] застосовано комплексний підхід до вивчення інтерференції на сегментному та суперсегментному рівнях. Зі свого боку О. Р. Валігура, підтримуючи в цілому методологію своїх іноземних колег, розкриває проблему інтерференції в мовленні українських білінгвів [2]. Таким чином, проведений аналіз підтверджує спрямованість сучасних лінгвістичних студій на розробку проблем функціонування інтерферованого англійського мовлення загалом, та його звукової системи зокрема. Можна стверджувати, що проблема модифікацій саме ненаголошеного вокалізму у мовленні українців з різним рівнем мовленнєвої компетенції не розкрита достатньо та потребує подальших досліджень.

При вивченні алофонічного варіювання ненаголошених голосних, значну увагу було приділено аналізу реалізації їх алофонів в різних позиціях відносно наголосу у багатоскладових словах. Перший переднаголошений і перший післянаголошений склади в англійській мові вважаються для голосних слабкими позиціями. Більш віддалені від наголосу склади сильніші і триваліші [10]. Для аналізу варіативності алофонів ненаголошених голосних, з підготованого інтерферованого зв'язного мовлення українців (а саме з озвучених 24 дикторами художніх текстів), професійними фонетистами було обрано 11 багатоскладових слів без другорядного та емфатичного наголосів і 27 реалізацій фонем (які взято у подальшому за 100%), і затранскрибовано їх згідно до реальної вимови з усіма відтінками звучання та вимовними модифікаціями. Отримані зразки було проаналізовано, вирахувано середні значення формант та зведено їх у таблицю для порівняння з еталонним звучанням мовлення носія мови. Зауважимо також, що дикторів було розділено на 4 групи: група 1 (Г1) – викладачі філологічних дисциплін у ВНЗ Києва, з досвідом роботи більше 10 років та досвідом стажування за кордоном; група 2 (Г2) – випускники філологічних факультетів з найвищими балами без досвіду роботи та стажування; група 3 (Г3) – студенти 1 курсу філологічних

факультетів з найвищими балами без досвіду роботи та стажування; та група 4 (Г4) – студенти технічних спеціальностей з найвищими балами з англійської мови без досвіду роботи та стажування. Зазначений розподіл, серед іншого, дав змогу встановити вплив теоретичної підготовки та досвіду спілкування іноземною мовою на кількість та ступінь вимовних відхилень. Отримані зразки інтерферованого мовлення піддавалися осцилографічному та формантному аналізу у програмі *Praat, version 6.1.12.* Результати дослідження наведені нижче (табл.1):

Таблиця 1

Формантні модифікації ненаголошених голосних в багатоскладових словах

	Група дикторів	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
	Форманта / Слово	F1					F2				
1.	[**ɪ**nˈdɪfərənt]	604	584	426	408	391	2178	2201	2580	2596	2620
2.	[ɪnˈdɪf**ə**rənt]	512	527	561	568	572	2016	2041	1841	1788	1769
3.	[ɪnˈdɪfər**ə**nt]	526	531	592	596	606	1602	1559	1548	1545	1511
4.	[ˈret**ə**sənt]	520	549	598	604	601	1720	1853	1886	1898	1894
5.	[ˈret**ə**s**ə**nt]	704	679	673	662	666	1695	1746	1759	1770	1765
6.	[**ʌ**nˈʌtərəbəl]	416	486	480	489	485	1110	1105	1156	1163	1183
7.	[ʌnˈʌt**ə**rəbəl]	412	426	503	541	555	2007	2137	1781	1712	1705
8.	[ʌnˈʌtər**ə**bəl]	508	525	604	654	658	1809	1788	1754	1758	1739
9.	[ʌnˈʌtərəb**ə**l]	552	564	582	598	607	2102	2180	1841	1920	1916
10.	[des**ə**ˈleiʃən]	570	585	642	645	653	1874	1863	926	884	854
11.	[desəˈleiʃ**ə**n]	474	497	508	563	578	1814	1804	1586	1593	1596
12.	[k**ə**ˈθiːdrəl]	604	592	586	579	583	1806	1893	1984	1996	2074
13.	[kəˈθiːdr**ə**l]	582	599	684	708	713	2014	2003	863	878	814
14.	[**ɪ**nˈtensətɪ]	408	414	456	472	474	1452	1463	2020	2063	2041
15.	[**ɪ**nˈtensət**ɪ**]	521	537	608	632	628	2503	2586	2652	2680	2689
16.	[**ɪ**nəˈbɪlətɪ]	512	525	574	580	582	2510	2548	2814	2872	2886
17.	[ɪnəˈbɪlət**ɪ**]	532	547	596	608	631	2550	2573	2896	2974	2983
18.	[**ɪ**ˌljuːmɪˈneiʃn]	499	493	435	416	429	2102	2111	2816	2863	2882
19.	[ɪˌljuːm**ɪ**ˈneiʃn]	536	529	482	448	439	1998	1992	1614	1593	1583
20.	[ˈpen**ɪ**treɪt]	552	540	492	479	468	1804	1841	1574	1500	1476
21.	[ˈpenɪtr**eɪ**t]	549	545	531	525	521	1808	1845	2248	2304	2347
22.	[ˈsep**ə**reɪt]	545	542	596	616	608	1615	1630	1694	1708	1745
23.	[ˈsepər**eɪ**t]	572	566	532	545	548	1702	1764	2088	2198	2200
24.	[əˈpɒlədʒ**ai**z]	493	502	548	561	557	1523	1516	1389	1352	1341
25.	[əˈpɒlədʒ**ai**z]	642	633	614	618	602	1506	1520	1609	1667	1659
26.	[ˈkɔm**ə**nwelθ]	547	558	582	604	608	1894	1885	1776	1554	1574
27.	[ˈkɔmənw**e**lθ]	527	546	682	698	694	2316	2305	2504	2576	2583

В процесі вивчення реалізації ненаголошеного вокалізму в багатоскладових словах, було встановлено, що в мовленні українців тембральні, динамічні та формантні характеристики не залежать від позиції в слові, на відміну від носія англійської мови. Так, в словах *indifferent [ɪnˈdɪfərənt], reticent [ˈretəsənt], unutterable [ʌnˈʌtərəbəl],* звук [ə] знаходиться у першій, другій та третій післянаголошених позиціях. Проаналізувавши його акустичні показники у мовленні носія англійської мови, можна стверджувати, що у першому післянаголошеному складі динамічні та тембральні ознаки найменш виражені. З найбільшою інтенсивністю серед ненаголошених звуків був вмовлений [ə] другій післянаголошеній позиції слів *indifferent* та *reticent,* що підтверджують також дані осцилографічного аналізу (рис. 1, рис. 2) Голосні переднаголошених складів, що також повинні мати меншу інтенсивність, вимовляються українцями як сильні та повнозвучні, наближаючись за характеристиками до наголошених. Так, диктори Г2, Г3 та Г4 наділяють звуки [ɪ] та [ʌ] у переднаголошеній та наголошеній позиціях в словах *indifferent* та *unutterable* схожою інтенсивністю та тембром, хоча в мовленні носія мови звуки суттєво відрізняються за цими показниками.

У мовленні українців позиція голосного не впливає значним чином на його тембр та інтенсивність, позаяк характеристики звука не мають суттєвих відмінностей. В словах *indifferent* та *reticent*, у другій післянаголошеній позиції, його звучання наближається за показниками до [е] переднього ряду високого підйому. В третій післянаголошеній позиції в слові *unutterable,* голосний [ə] взагалі відсутній у вимові дикторів Г2, Г3 і Г4. Для порівняння наведемо осцилограми слова *indifferent* у вимові носія англійської мови (рис. 1) та українського диктора з Г4 (рис. 2), де різниця найсуттєвіша.

Рис.1. «Показники інтенсивності слова indifferent у мовленні НМ»

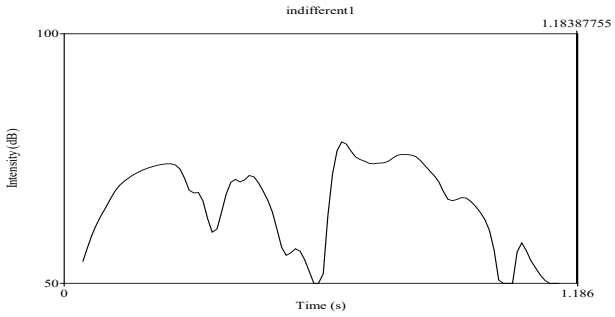

Рис.2. «Показники інтенсивності слова indifferent у мовленні Г4»

Порівнюючи динамічні та формантні значення звуків в перед та після наголошеній позиції між собою, слід зазначити, що голосний [ə] в словах *desolation* [desəˈleiʃən], *cathedral* [kəˈθiːdrəl] та [ɪ] в словах *intensity* [ɪnˈtensətɪ], *inability* [ɪnəˈbɪlətɪ], *illumination* [ɪˌljuːmɪˈneiʃn] різні за своїми ознаками, що підтверджують показники носія мови. Для переднаголошеного складу характерне більш інтенсивне звучання та менший ступінь редукції, а в післянаголошеній позиції голосна зазнає і кількісних, і якісних змін, що призводить до менш тривалого та менш інтенсивного звучання. У мовленні українських дикторів Г2, Г3 та Г4 переднаголошена [ə] в слові *desolation* за формантними показниками тяжіє до низу та заднього ряду, а за інтенсивністю не значним чином відрізняється від голосної попереднього складу. Післянаголошена [ə], маючи формантні показники близькі до української /*e*/, відрізняється меншою інтенсивністю. Для мовлення дикторів Г1 характерне розрізнення звуків за інтенсивністю та тембром, в залежності від позиції в слові.

Визначаючи характерні особливості голосної [ɪ] у словах *intensity* та *inability* у перед та післянаголошеному складі, було підтверджено, що в останньому вона звучить інтенсивніше та сильніше. Післянаголошена позиція в наведених словах не перша, чим можна пояснити такі характеристики звуку. Переднаголошені голосні також мають схожі формантні та динамічні показники. Перша післянаголошена голосна в слові має меншу інтенсивність ніж друга, а за значенням формант менш просунута наперед та має нижче підняття.

Зміну інтенсивності голосних в залежності від складу можна спостерігати при вивченні їх акустичних характеристик в словах *penetrate [ˈpen**ɪ**tr**eɪ**t], separate [ˈsep**ə**r**eɪ**t] v., apologize [əˈpɒlədʒ**ai**z]*. В наведених прикладах ядром першого післянаголошеного складу є звук [ə], а другий містить ненаголошені дифтонги, які за своїми характеристиками більш інтенсивні, триваліші та виразніші. Таким чином, голосний у більш віддаленому від наголошеного складі звучить у мовленні носія англійської мови більш повнозвучно, а голосні в наближених до наголошеного складу значною мірою піддаються редукції. Досліджуючи наведені лексичні одиниці у мовленні українців, було виявлено, що у слові *penetrate* ненаголошена [ə] хоча і є найменш інтенсивною, але за формантними характеристиками наближається до української ненаголошеної /*e*/ та лише на 10 Гц відрізняється від наголошеної [е] в цьому ж слові. Про відсунення назад ненаголошеного [ə] у слові *separate* також свідчить зменшення другої форманти, а за інтенсивністю звук близький до дифтонга другого післянаголошеного складу. Підвищення показників першої та зменшення значень другої форманти ненаголошеного [ə] в слові *apologize* доводить його наближення до більш заднього та низького звуку, інтенсивність якого є найменшою з ненаголошених складів. У свою чергу, дифтонг другого післянаголошеного складу, найінтенсивніший та най триваліший з ненаголошених складів цього слова, у мовленні українців Г3 та Г4 має змінені

формантні характеристики у порівнянні з носієм мови.

Схожим випадком є вимова ненаголошених голосних у слові *commonwealth* [ˈkɔmənwelθ], де перший післянаголошений склад, в якому реалізується звук [ə], менш інтенсивний за другий зі звуком [e]. У мовленні українців показники інтенсивності та тривалості ненаголошених звуків відрізняються не значно, а у дикторів Г3 та Г4 другий післянаголошений склад вимовляється навіть слабше ніж перший. Важливу роль також відіграє і те, що формантні характеристики ненаголошеного [ə] наближаються до заднього низького звуку, схожого на український ненаголошений /*о*/, а показники англійського [e] навпаки тяжіють до центральних значень.

Отримані під час дослідження дані свідчать, що певні порушення артикуляційних характеристик ненаголошеного вокалізму в багатоскладових словах, призводять до відхилень, типових для мовлення українців, серед яких: 1) зміни у тембральних показниках ненаголошених голосних, не залежно від їхньої позиції у слові; 2) порушення динамічних характеристик голосних у віддаленому передуванні та слідуванні за наголошеним складом; 3) модифікації темпоральних ознак ненаголошених звуків. Також, порівняння формантних характеристик ненаголошених голосних у відібраних словах довів, що вони залежать від його позиції відносно наголосу у мовленні носія англійської мови, на відміну від українців, які не завжди дотримуються позиційних особливостей вимови звуків. Також, було підтвердено залежність ступеня модифікації формантних та динамічних показників у системі ненаголошеного англійського вокалізму від рівня володіння та досвіду спілкування англійською мовою. Так, 12% ненаголошених голосних у відібраних словах у дикторів з Г1 були відзначені під час транскрибування як модифіковані, в той час як у Г2 частка становила 28%, у Г3 - 78%, а Г4 - 83%. Підсумовуючи дані, отримані під час аналізу реалізації ненаголошених голосних в різних позиціях багатоскладових слів, можна стверджувати, що українці часто не дотримуються правил алофонічного варіювання звуків та порушують тембральні, темпоральні і динамічні характеристики вимови голосних у слабких позиціях. Таким чином, дослідження варіювання ненаголошених голосних в мовленні українців у слабких формах службових слів, у словах іншомовного походження з повнозвучними голосними у ненаголошених складах, в редукованих префіксальних і суфіксальних морфемах також вбачається перспективним напрямом дослідження інтерферованого англійського мовлення.

Література:

1. Вайнрайх, У. (1972). Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике,* 6, Москва: Языковые контакты, 25–60.

2. Валігура, О. Р. (2008а). *Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів*. (Монографія). Тернопіль: Підручники і посібники.

3. Гавранек, Б. К. (1972) О проблеме смешения языков. *Новое в лингвистике: Языковые контакты*, 4, Москва: Прогресс, 94–107.

4. Жлуктенко, Ю. О. (1966). *Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики*. Київ: Вид-во Київського університету.

5. Кочубей, В. Ю. (2005). Фонологічні та фонетичні особливості залишкового вимовного акценту в англійському мовленні українців. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки,* 59, 278–287.

6. Лавринчук, Я. Ю. (2017). Орфофонія англійських голосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія"*, 67, 182–186.

7. Crystal, D. (1967). English Accents. *English teaching*, 1, Rio de Janeiro: The British Council, 3–9.

8. Cummins, J. (1976). The Influence of Bilingualism on Cognitive Growth: Synthesis of Research Findings and Explanatory Hypotheses. *Working Papers on Bilingualism*, 9, Ontario Institute for Studies in Education, Toronto, 1–43.

9. Flege, J. E. (1988). Factors Affecting Degree of Perceived Foreign Accent in English Sentences. *Journal of the Acoustical Society of America*, 84, Cambridge University Press, 70-79.

10. Hammond, M. (1997). Vowel Quantity and Syllabification in English. Language. *Linguistic Society of America*, 73 (1), The University of Arizona, the USA, 1–17.

11. Jenkins, J. (2013). *English as a Lingua Franca in the international university: the politics of academic English language policy*. Abingdon.

12. Major, R. C. (2008). Transfer in second language phonology. *Phonology and Second Language Acquisition*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 63–94.

13. Setter, J. (2009). L2 Prosody Research: Rhythm and Intonation. *Ta(l)king English Phonetics Across Frontiers*, Cambridge Scholars Publishing, 91–102.

Abstract. *The research considers the results of auditory and acoustic analysis of unstressed English vocalism formant variability in the interfered speech of Ukrainian speakers. The relevance of the study is predetermined by the necessity of intercultural communication, which causes the rise interest of the scientists to the interaction of phonetic systems of the contacting languages. Among others, the modifications of the unstressed vowels' allophones can give the English speech foreign accent, characteristic for a group of certain native language speakers. The analysis of allophones' variations in the polysyllabic words, depending on the place of a word stress, made up a basis for describing peculiar features, typical for Ukrainian speakers of English. The methods of phonetic transcription, oscillographic analysis and stating formants' value helped to mark and interpret dynamic and pitch characteristics of the sounds, presenting the examples. As a result of the research, specific features of allophonic variations in the English speech of Ukrainians were described, the dependence of the degree of variability on the educational background and practical experience was proved, and perspectives for the further research were given.*

Key words: *unstressed vocalism, формантні показники, модифікації алофонів, інтерференція.*